

"דער יוד" (1899-1902)

דיוקנו של כתב עת ציוני בשפה "לא ציונית"

דוד פור

ב"נייעס" (חדשות), והנה ראה אור כתב עת כדוגמת המליץ והצפירה שהופיעו בעברית, עתון בידיש שגם אדם רגיל יכול לקראו וגם להבינו. "יש לומר, שבהשוואה לשבועונים שהופיעו לאחר מכן במשך עשרים השנים, דער יוד היה הכי כן, הכי נקי והמעניין ביותר, "קבע חוקר עתונות היידיש ד. דרוק.

דער יוד הפך לפופולרי ואהוב לא רק על ידי הציבור הרחב, אלא גם על חוגי האינטליגנציה היהודית. ההצלחה החומרית היחסית שלו אפשרה להוציא מהדורה זולה יותר להמונים וכן לייסד על ידי אותה מערכת ירחון בשם די יודישע פאמיליע (המשפחה היהודית).

דער יוד היה בזמנו כתב העת היידי החשוב ביותר באירופה, לא רק מבחינה ספרותית-עתונאית, אלא גם משום שהיה עתון שהטיף לציונות ולעברית. הוא הוכיח שהיהודי על סף המאה ה-20 יכול להיות איש העולם, ויש לו עתון המשקף עם-עולם. בכך הוא פתח תקופה חדשה בתולדות ספרות ועתונות היידיש.¹

תומכי היידיש (יידישיסטים) מתחו אמנם ביקורת על הסופרים העבריים שפירסמו בדער יוד: "וואָס לאָזן זיך אַראָפּ פֿון דער הויך צום פּאָלק, און פֿון גרויס רושם, וואָס דאָס פֿליהען מאַכט אױף זיי, ווערען זיי צוטומלט און ווייסן ניט וואס זיי רייצען. בריינין וויל, אז אלע יודען זאלן קאָנען העברעאיש און לובצעקי זיצט אין וויען און חולמט דארט פֿון ירושלים, פֿון מזבחות, בית המקדש און קרבנות" ("כשירדים מגבוה לעם, ומרוב רושם שהמעוף הזה עושה עליהם, הם מתבלבלים ולא יודעים מה הם שחיים. בריינין רוצה, שכל היהודים ידעו עברית ולובצעקי יושב לו בוינה ושם חולם על ירושלים, על מזבחות, על בית המקדש ועל קרבנות"). עם זאת, מסקנתם היתה שדער יוד הינו הביטאון הציוני היחיד הפונה ליהודים בידיש ועשוי להפיץ בקרב העם "אור וחיים". הם הביעו את התקווה שדער יוד ישרת בנאמנות את כל הצרכים היהודיים האמיתיים, וכן יתעניין בכל מה שמעסיק את האגושות.

יש להדגיש, ש"ספרות היידיש תפסה מקום נכבד בעתון זה, והשתתפו בו, בין השאר, הסופרים י.ל. פרץ, שלום עליכם, אברהם רייזן, נומברג ושלום אש.²

האידיאולוגיה והפרוגרמה של "דער יוד"

מלכתחילה היו לדער יוד שאיפות גדולות. דער יוד, כאמור, נדפס בקרקוב, או גליציה, אבל יודעי ח"ן קראו לו "דער ווארשעווער וואכנבלאט" (השבועון הוורשאי). כפי שצוין לעיל, העתון היה מיועד לקוראים ברוסיה הצארית ובארצות רבות אחרות.

ב-1 בינואר 1899 החל להופיע בקראקא (קרקוב) דער יוד,¹ דו שבועון ציוני בידיש בעריכתו של י.ח. רבניצקי. דער יוד רק נדפס בקראקא; הוא נערך באודיסה שם גר רבניצקי, משם נשלח לוורשה, מוורשה נשלח לדפוס בקראקא ולאחר מכן הופץ ברוסיה.

בימינו, גילגול כזה של עתון נראה משיגה, אבל זו היתה המציאות באותם ימים. כך בעצם הונחה אבן היסוד לעתונות היידיש העתידה במזרח אירופה.

הופעת העתון היתה תולדה של התחושה שיש צורך דחוף בביטאון שיעורר את העם לאידאלים חדשים. העתונים בשפה העברית, המליץ והצפירה, לא סיפקו את צורכי ההמונים, כי אלה לא הבינו עברית. את העתונים בעברית קראה בעיקר האינטליגנציה שלא התבוללה. אי לכך, היה צורך להוציא עתון בידיש, שפה שבה דיברו המוני העם היהודי, שיביא להם את רוח האידאות הציוניות.

הממשלה הרוסית התנגדה בתוקף לאשר הוצאת עתון יידי ברוסיה הצארית, אבל בה בעת החלה להתפתח עתונות סוציאליסטית ובמקביל גם עתונות פרוידית ציונית.

דער יוד יצא ביוזמת חוגים ציוניים. ההסתדרות הציונית ברוסיה פנתה ב-1898 להוצאה העברית "אחיאסף", בהצעה להוציא שבועון ציוני בידיש. הוצאת "אחיאסף" הוציאה לאור בזמן שהוא כתבים ותקופונים בעברית וברוח ציונית. ההסתדרות הציונית הבינה, שכדי להפיץ את רעיונותיה ותעמולתה יש לעשות זאת בידיש. וכך, החל מתחילת 1899 הופיע במרכז היהודי הגדול ביותר, בוורשה, דו השבועון דער יוד, שפתח תקופה חדשה. בזכות העתון התקרבו לידיש גם מתנגדים חריפים לה.

"אחיאסף" נוסדה בוורשה ב-1892 כחברה להוצאה לאור ללא כוונת רווח, ביוזמת אגודת "בני משה", בהנהלת אליעזר קפלן ובהדרכת אחד העם. החברה פעלה עד שנת 1923 והוציאה לאור פרסומים עבריים וספרות לנוער, את לוחות "אחיאסף" ואת כתבי העת השילוח, הרָאָר ועוד.

ב-1899 נסע אליעזר קפלן לפטרבורג וניסה לשכנע את הצנזור הרוסי להתיר את הוצאת דער יוד ברוסיה, כי העתון היה מיועד בעיקר ליהודי מדינה זו. הוא נתקל בסירוב גמור מצד שר הפנים הרוסי, שהצהיר שעתוני יידיש אסורים בהחלט, שכן היהודים הם "טרייפה" ושפתם "טרייפה" עוד יותר.² משום כך הוחלט להוציא את העתון בגליציה, או בשלטון אוסטריה, שממנה אפשר יהיה להפיצו ברוסיה. הופעת דער יוד הותירה רושם רב על המוני העם, שעד אז היו רגילים לקרוא בידיש רק "מעשה ביכלעך", רומנים, והסתפקו

- העורך ציין עוד, שהמדורים העיקריים יהיו כדלהלן:
1. מאמרים פובליציסטיים - מאמרים על שאלות שונות בעולם היהודי, כתובים על ידי סופרים בקיאים ומוסמכים.
  2. בלטרסטיקה - רומנים וסיפורים מהחיים היהודיים בהווה ובעבר, יצירות ספרותיות טובות, בעלות ערך לעצמן, העשויות לשפר את טעמם של הקוראים הפשוטים.
  3. מאמרים מדעיים.
  4. מונוגרפיות ומחקרים היסטוריים.
  5. ביקורת - ביקורות וסקירות ביבליוגרפיות קצרות.

נוסף לכך, מאמרים, רשימות וידיעות חשובות על חיי היהודים בארצות השונות וכן סקירות פוליטיות שיש להן קשר פחות או יותר עם החיים היהודיים.

"ציוני", לא "עבד הציונים"

השאלה המעניינת שסיקרנה רבים בעת ההיא ולאחר מכן היתה, מדוע מתנגד כה חריף לידידיש כמו אחד העם סייע להקים עתון רציני בידידיש והשלים עמו?

נראה, שגם אחד העם הבין, שאם רוצים להגיע להמוני העם, אפשר לעשות זאת רק באמצעות שפה המובנת להם, שפת היידיש. לכן הסכים שהביטאון השני של התנועה הציונית יתפרסם בידידיש. אגב, הביטאון הראשון, די ולט, התפרסם בגרמנית, כי הגרמנית היתה מקובלת אז כשפה כלל עולמית. אחרי הקונגרס הציוני ב-1897 נמכרה חוברת של הרצל בעברית ב-3,000 עותקים בה בשעה שחוברת בידידיש על אותו נושא מאת שלום עליכם נמכרה ב-27,000 עותקים.⁹ אחד העם ראה בידידיש רק אמצעי מעשי.¹⁰ הוא הסכים שרעיונותיו יופצו בידידיש בדער יוד, אבל הציב תנאים להסכמה, שהתנועה הציונית תוציא ביטאון בידידיש. הואיל והיה חבר הנהלת "אהיאסף", פנה אליו א. קפלן, מנהל ההוצאה, וביקש את חוות דעתו להצעה להוציא לאור עתון בידידיש. למרות שאחד העם פיקפק בהכרח ובתועלת של ביטאון כזה בידידיש, הוא הסכים בתנאי שהעורך יהיה בעל טעם ספרותי ואדם שיוכל לסמוך עליו. "זה צריך להיות אדם שידע את רוחו, ויש לו טעם דומה לשלי ברוב העניינים החשובים."¹⁰

באגרת לאליעזר שולמן הוא כתב: "העתון יהיה 'ציוני', אבל לא 'עבד הציונים'. באופיו יהיה דומה ל'השילוח'¹¹ ובסופו של דבר דרש שהעורך יהיה יח. רבניצקי, שותפו של ח.ג. ביאליק, רבניצקי שלח לאחד העם את הגיליון הראשון של דער יוד ובחוסר סבלנות ציפה לחוות דעתו, שהגיעה בהקדם ובצורה מפורטת. ב-16 בפברואר 1899 כתב אחד העם לרבניצקי בזורשה: "מזל טוב לך! קבלתי את דער יוד וקראתי אותו. ומה אומר לך? מסתבר, שאין לי כל רגש לחוש את יפי ה'ז'רגון [יידיש]... אני מאד חרד לגורלו של היוד."¹²

הוויכוח עם א-ד-ם (אחד העם)

מעניין, שלמרות התנגדותו לידידיש הפך אחד העם ל"משגיח" של העתון הספרותי היידי הראשון, אבל ברור שדעתו לא היתה נוחה ממנו. אחרי פרסום שישה גיליונות ראשונים של דער יוד הוא כתב

בעמודו הראשון, למעלה, מימין לכותרת, הופיעו שורה של ארצות שבהן ניתן להתווסף על העתון: אסטרייך (איסטריה), אונגארן (הונגריה), דייטשלאנד (גרמניה), ארץ ישראל, אמעריקע (ארה"ב), ענגלאנד (אנגליה) און אנדערע לענדער (וארצות אחרות). מצד שמאל לכותרת נדפס: בלויז פיר רוסלאנד (רק לרוסיה). המחיר לגיליון בודד היה 20 קופיקות.

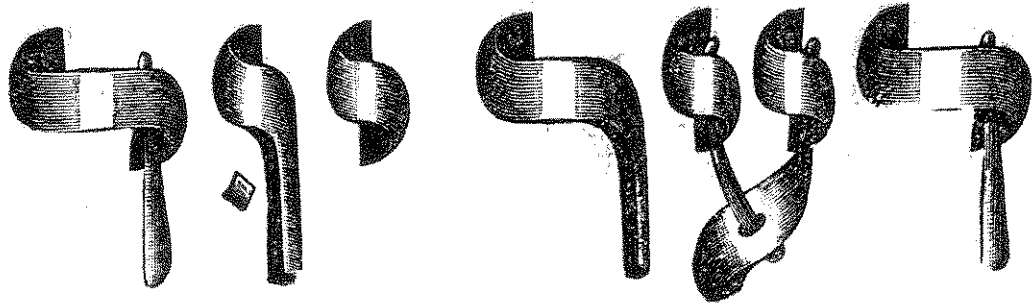
כל הפרטים הללו מעידים על גישתו הבסיסית של העתון ועל מי הוא היה מעוניין להתבסס. הסיבות להופעתו, אפוא, היו לא רק מסחריות.

דער יוד הציוני הביע גישות מרדניות ולא מקובלות. הוא שחה לעתים נגד הזרם ובכיוונים שונים. נראה שזו היתה סיבה חשובה להצלחתו. לו הוא היה מסתגר במסגרת תנועתית או מפלגתית, היה נשאר ביטאון זניח ומוגבל. הוא העז להטיף לציונות בשפת היידיש ולהביע רעיונות ציוניים בקרב קוראים המתנגדים להם, העלה בעיות מן העולם הגדול, נושאים מן הספרות הכללית, הלועזית, והביאם בפני קוראים השקועים בד' אמות העיירה הקטנה והנידחת. בפני יהודים, שבדרך כלל היו שקועים בשלוליותיהם ובבעיותיהם הקטנות, הוא הציג מרחב אנושי ופתיחות לעולם. בכך הוא עורר התנגדויות והסתייגויות, אך גם עניין וסקרנות. בתחום הסוציאלי יצא העתון נגד סביבתו הבורגנית, הציונית-אזרחית. כבר בגיליון השני הופיע מאמר מערכת בשם "די יידישע אצרות" (האוצרות היהודיים) ובין השאר נכתב בו שאת הגבירים לא מטרידות צרות היהודים. אין הם נותנים את דעתם לבעיות כלל ישראל ולא איכפת להם ממצוקותיהם. המאמר ציין גם שהאוצרות הם תוצר של חינוך ולכן על ההורים לחנך את ילדיהם כדי שיגיעו לאוצרות האמורים.

מ. ל. לילינבלום ציין במאמרו "וואס לייענען פראסטע יודען?" (מה קוראים יהודים פשוטים?): "תנו לעם הפשוט ספרים טובים, הסבירו לו מי הוא עם ישראל, הראו לו את מקומו בין עמים אחרים, החיו בו את תקוותו הלאומית ותנו לו אומץ וכוח לשאוף ולשאת את השם ההיסטורי הנצחי 'ישראל' ולהגיע למקום ולדרגה עליו עמד בימיו הטובים, ובו זמנית לא לפגור אחר התרבות הנאורה, מנת חלקו של מיטב האנושות."

כבר בגיליונו הראשון נוסחו האידיאולוגיה והפרוגרמה של דער יוד במאמר מערכת מפורט: "העורך טען כי משונה הדבר שסופרינו, שדיברו גבוהה על אהבת ישראל וכלל ישראל, לא דיברו אתו בשפתו, בשפה היחידה שכמעט כל העם יודע ומבין יש לנו מזל שאין לשום אומה ולשון, בני עמנו כולם יודעים לקרוא. עמנו הוא "עם הספר". עמנו לא רק יודע לקרוא, הוא גם אוהב לקרוא. אכן, העם קורא ספרים, אבל, ריבוננו של עולם איזה ספרים! סופרינו האמיתיים צריכים להתקרב לעם ולתת לו במקום "פיסטע מעשיות" (מעשיות ריקות), משהו טוב ומועיל."

לסופרינו, המשיך רבניצקי, צריך לתת כמה שיוכלו לשוחח לא על העם אלא עם בני העם, בשפתם. זוהי המטרה של דער יוד, לא סתם לשוחח, אלא לפקח את עיני הקוראים, שיוכלו לדאות את עצמם ולהבין מי הם, מה היו בעבר ומה תקוותם לעתיד. "תחיית העם, יחד עם תחיית הארץ הישנה ושפתנו הישנה אלה הם האידיאלים היקרים שלנו ותקוותינו!"

(DER JUDE)

צייטשריפט

פֿיר אלע יודישע אינזערעסען.

ערשיינט 2 מאל מאנאטליך.

פערלאג: חברה אחיאסף, = רעד: י. ה. ראבניצקי.

דער פריז פֿיר רוסלאנד:
 ניו יארקליך 4 רובל.
 מען קען אויך אויסצאהלען אין
 3 ראטען:
 ביים אבאניצען — 2 רובל
 דען 1טען מאי — 1
 דען 1טען סענטיאבער 1
 יעדער איינציגער נומער קאסט
 25 ק"ד אדער 20 קאט.
 ענדערען די אדרעסע קאסט
 20 קאט.

אבאנאמענטס פריז נור יאָהרליך:
 אָסטרייך-אונגאַרען — 5 פֿלאָרין,
 דייטשלאַנד 8.50 מאַרק,
 ארץ ישראל — 10 פֿראַנק,
 אַנדערע לענדער — 12 "
 אַמעריקאַ, ענגלאַנד — 10 שילינג.
 פריז פֿון פֿונדעז (אנצייגען):
 פֿיר יעדער קליינע שורה פעמיט
 10 קרייצער, 25 פענינג, 10 קאט.

נומער 1. וויען — קראקויא, שבט ה'תרנ"ט — יאנואר 1899. ערשטער יאהרנאנג.

אינהאלט:

- (א) דער יוד.
- (ב) שלמה ר' חיים'ס. ערצהלונג.
- (ג) וואס לייגענען פראסמע יודען.
- (ד) קיין באועל: ז.
- (ה) א ברעף צו די הערויסגעבער.
- (ו) בילדער אויס דעם יודישען לעבען:
 1. אייזיקל שחמ.
 2. א בודעס. ערצהלונג.
 3. דער יודישער מאי. געריכט.
 4. די יודישע וועלט.
 5. א וועלט מיט וועלמעליך. פֿעלעטאן.
- (ז) ל. ל. פֿרין.
 2. שלום עליכם.
 3. מארים דאזענפעלד.
 4. א. ל. לעווינסקי.
- (ח) מענדעלי טוכר ספרים.
 5. מ. ל. ליליענבלום.
 6. ברעמי.
 7. ראזענפעלד.

צו אבאניצען:

אין בערלין:
 Verlag „Achiasaf“ Berlin, zu Händen Dr. H. Malter,
 Scharlottenburg, Schillerstr. 47.

אין קראקא:
 Administration „DER JUDE“
 Krakau, Dieltgasse 105.

אין ווארשא:
 פֿערלאג אחיאסף ווארשא, פֿאסט-קיסטע נ"ו 25.
 פֿערזענליך, מאריאנסקא נ"ו 6.

אין וויען:
 E. Torczyner Wien
 I Rudolfplatz 6.

ידיד ויריב של העתון, אחד העם, בציור מאוחר של הצייר ראובן

שטעיתי. הסופרים שלכם, כנראה, אינם מתכוונים בדבריהם לסייע לציבור היהודי הפשוט, להסביר לו מה שהוא לא מבין ומה שאינו יודע. הם מרבים בהטפות מוסר, מדוע הוא לא חש כך ואחרת. מדוע

ההציבור הפשוט ביותר, שאינו מבין יותר מז'ורגון, שאין לו אמצעי אחר ללמוד על העולם ועל היהדות?
 "כן! כך באמת חשבת, זהו דער יוד שקבעתם לעתונכם: המון העם היהודי הפשוט ביותר, שמנעוריו לא למד אלא 'דאוונען' (להתפלל) ולקרוא ז'ורגון.
 "אבל כפי שאני נוכח לדעת מן הגיליונות הראשונים שלכם, כנראה

מכתב-מאמר לעורך, שפתח במלים: "ליבער פריינדז" (ידיד אהוב!) ובו שאלה: "ווער איז 'דער יוד'?"¹³ (מי הוא דער יוד?). המאמר התום בפסבדונים, א-ד-מ,¹⁴ והו המאמר היחיד שאחד העם פרסם אי פעם ביידיש. אגב, יידיש מצוינת.¹⁵
 במכתבו-מאמרו הוא כתב: "לא עצות אני רוצה לתת, אלא ברצוני לשאול שאלה: מי הוא 'דער יוד'? היהודי (דער יוד) שסופריכם קוראים לו 'העם' (דאס פאלק) - מי הוא...? עתון בעברית ליהודי הינו דבר מובן מאליו. הוא פונה לכל יהודי שהיהדות יקרה לו ותובעת ממנו שיקרא ויבין, גם אם הוא מבין עוד שבעים לשון. לא כך לגבי עתון בז'ורגון."

והמשיך אחד העם: "השפה היא האדם... על כן אין פלא, שכל אדם אוהב כל כך את שפת האם שלו, וכל עם מוכן להקריב קרבנות קשים כדי לרכוש את שפתו היקרה, להעשירה וליפותה. רק אנחנו, יהודי הז'ורגון, אולי האנשים היחידים בכל העולם שרובצת עליהם קללה קשה, לא לדעת את טעמה המתוק של שפת אם אהובה ויקרה... הזכרונות היפים ביותר מחיינו הלאומיים גובעים, כאשר המישמש הזה לא היה שפתנו העממית. ההערכה הכי יקרה של ספרותנו הלאומית, שאנו כה גאים עליה, לא בשפה זו נוצרה ואין לה כל קשר עמה..."

"אני יודע, ידיד יקר, למרות שאתה עורך של עתון בז'ורגון, אינך שייך לאלה תומכי הז'ורגון התמימים, שמאמינים שהז'ורגון האהוב יכול וצריך להפוך לשפתנו הלאומית באמת... רציתי רק להעיר, שהדער יוד של עתון הז'ורגון אינו דער יוד בכלל של הלאומיות היהודית. לספרות הז'ורגון אינה יכולה להיות שאיפה ללאום בכלל..."

"אז מי הוא דער יוד של ספרות הז'ורגון?"

"הציבור הפשוט ביותר, שאינו מבין יותר מז'ורגון, שאין לו אמצעי אחר ללמוד על העולם ועל היהדות?
 "כן! כך באמת חשבת, זהו דער יוד

יישאר אצלנו כשפתנו הלאומית. אנחנו מאמינים, כתב ספקטור, שהז'רגון היהודי נחוץ לעמנו כמו מזון, כמו עיניים בראש... עלינו לאהוב את שתי השפות, את העברית ואת היידיש, כי שתיהן חשובות לנו כיהודים. דער יוד אוהב את שתיהן.

ספקטור ניסח תשובה מלאה לכל ההשגות של אחד העם והביע ביטחון רב ותקווה בעתידו של דער יוד ובדרכו האידיאלוגית. מערכת דער יוד פנתה בעניין זה גם לעורך הדי ולט הציוני (שהתפרסם כאמור בשפה הגרמנית), ד"ר ש. וורנר. הוא השיב שעתון ז'רגוני הינו מעשה גדול לטיפוח ההשכלה והתרבות, ועשוי להביא תועלת רבה.

חיסול תמורת 2000 רובל

החל בגיליון 21 התחיל דער יוד להופיע כשבועון בעריכתו של ד"ר יוסף לוריא. במאמר המערכת שלו ציין ד"ר לוריא, שכעת אין צורך כבר להציג את השאלה האם דער יוד נחוץ ולמי הוא נחוץ. גם תוכנו וכיוונו של כתב העת התבררו. הקוראים רואים בו עתון המשרת את העם. הוא פוקח את עיני העם שיראה את מצבו ואת השאלות המטרידות אותו. הוא גם מגלה את עברו המפואר. דער יוד מחזק בעם את התקווה לזמנים טובים יותר.

בימי חושך ואפלה תמיד האיר לנו בשמים הרחוקים כוכב מאיר ואורו לא נתן לנו אף פעם להתיאש. הכוכב האיר את אמונתנו שנגיע לחיים לאומיים חופשיים ומאושרים בארצנו הקדושה תקווה זו ירדה מן השמים והלהיטה לבבות רבים לאהבה יוקדת לציון. היא עוררה תנועה ציונית חזקה, ייסדה קונגרסים, בנק, אלפי חברות מאורגנות בכל ארצות העולם, בכל מקום בו פועם לב יהודי.¹⁵

לוריא הסביר במאמר זה את תפקידו הציוני של העתון ואת מגמתו: לא לשרת מפלגה זו או אחרת, אלא את הרעיון הציוני. העתון בעריכתו יהיה עצמאי וחופשי. הוא יקדיש מקום נרחב לפובליציסטיקה. המאמרים ייכתבו בשפה קלה ומובנת, כי הם מיועדים להמוני העם, שמבין וקורא רק יידיש, ויעסוק לא רק בענייני העולם היהודי אלא גם במתרחש בעולם הגדול.

במדור "ערים ועיירות" שיופיע מעתה בכל גיליון יבואו תיאורים מן החיים היהודיים בערי השדה.

במדור "הספרות היפה" נמשיך, הבטיח לוריא, לפתח את הטעם הטוב ולחזק את האהבה ליפה ולטוב. הביקורת תעסוק לא רק בספרי יידיש, אלא גם בספרים חשובים שנכתבו בשפות שונות.

"אנחנו מקווים שדער יוד המדבר לעם בשפתו, יהיה עתון עממי חי ואמיתי, שיביא אור וחיים", סיים לוריא את הצגת העתון שבעריכתו. ואמנם, לוריא ערך את העתון בהתאם לקווים שהצהיר במאמר המערכת הזה. העתון הפך לבמה חשובה להפצת הציונות המדינית, שהיתה או בשיא התפתחותה. שפת העתון הפכה לעסיסית יותר, פחות סנטימנטלית ויותר אסרטיבית. דער יוד השכיל להתאים עצמו לזמנים החדשים. תחילת המאה ה-20 היתה תקופת פריחה לרעיון הציוני שהגיע לשדרות רחבות בעם היהודי. בתקופה זו התקיימו הקונגרסים הציוניים הגדולים שבראשות הרצל. יהודים רבים ציפו לישועות ולנחמות. היהדות התנערה לחיים חדשים ולצפיות לעתיד חדש.

אין לו אידאלים גבוהים, מדוע הוא לא דואג לטובת הכלל, אינו מחנך את הדור החדש כפי שהם מבינים, בקיצור הטפות מוסר ולא יותר. וכל ההטפות היפות הללו מכוונות ליהודי הפשוט, הלא משכיל, יהודי הז'רגון. האם מאמינים סופריכם שההטפות המודרניות שלהם מתאימות לו יותר וישפיעו יותר מדרשת המגיד שהוא שומע בבית המדרש? "...המון העם הפשוט שלנו, המסכן והנרדף - אל תשכחו שאנו מדברים על יהודי ז'רגון הכי פשוט וחסר החינוך! מה הוא יודע על העולם, על החיים ועל היהדות? כאשר חסרים לו המושגים האלמנטריים של תרבות בכלל ותרבות יהודית בפרט? ייש להתחיל מאל"ף ביי"ת: לספר לו בשפה שקטה מהו בן אדם ומהו יהודי. לתת לו מושג אמיתי על החיים ועל ההיסטוריה, ובמיוחד על החיים היהודיים ועל ההיסטוריה היהודית.

"אם לא אליו אתם מתכוונים, אז תאמר לי, ידיד יקר, מיהו היהודי (דער יוד) שאתם חושבים שעתון הז'רגון יביא לו תועלת?"

מולמוס חריף וקשה

מאמרו של אחד העם עורר תגובות רבות. יש להדגיש, שרק אחרי ועידת צ'רנובין (1908) בה הוכרזה היידיש כשפה לאומית, ראה אחד העם בהחלטה זו בגידה, ומאז החל במאבק חריף נגד היידיש.

התגובה הראשונה למאמרו של א-ד-ם היתה של העורך רבניצקי, שטען שעל השאלה "מיהו יהודי" אפשר להשיב בשאלה אחרת "מי הוא הלא יהודי?". יש להודות, שלעת עתה עתון בעברית נקרא רק על ידי "יהודי סגולה", רק על ידי חלק קטן של העם, ואילו יידיש מבין כמעט כל יהודי. אם מתפרסמים בשפה זו דברים טובים, קורא אותם היהודי ברצון ובסיפוק, אם הוא לא "משכיל" מדי או "אריסטוקרט" וגם אם הוא יודע עוד שבעים לשון.

במה היידיש שלנו גרועה מלשונות אחרות, הקשה רבניצקי, במיוחד ל"יהודי הז'רגון", שהתחנכו בשפה זו מילדותם?

בגיליון מס' 9 (מאי 1899) התפרסם מאמר מערכת גדול בשם "זוער איז א יוד?" (מיהו יהודי?) חתום על ידי ר. (כנראה רבניצקי). הפעם כתב רבניצקי שלאף אדם ולאף מפלגה אין מונופול על יהדות וכל היהודים, על דעותיהם השונות, שווים. ובכל זאת מיהו יהודי? תשובתו: לכל היהודים חלק שווה בשם יהודי, ובמובן זה, אין הבדל בין מעמדות שונים ומפלגות שונות.

הוויכוח נמשך גם בגיליונות הבאים. בגיליון 12, התפרסם מאמרו של מרדכי ספקטור "דער יוד איז א יוד" - (דער יוד הינו יהודי) - ובו תגובה ישירה ובוטה למאמרו של א-ד-ם. במאמר התנסחה בצורה בהירה וחד משמעית האידיאלוגיה של דער יוד: דער יוד אוהב את שפת אמו בה הוא מדבר אל אחינו. א-ד-ם דורש מן הסופרים היהודים שיירקו לבאר ואחר מכן ישתו ממנה. דער יוד (היהודי) יכול לדעת עברית ועוד שבעים לשון, אך אם מילותיו הראשונות היו "מאמע" "טאטע" (אמא, אבא) הוא מוכרח לאהוב ולהעריך את השפה שבה התחיל לדבר. א-ד-ם דורש מדער יוד שיתחיל עם קוראיו מא' ב', זו שגיאה גדולה. ה"משכילים" שלנו שוכחים שהעם היהודי אינו עם מפגר וגם היהודי הפשוט מסוגל להבין דברים גבוהים. הוא שונא א' ב', יהודים רוצים שידברו אליהם כאל מבוגרים ולא כאל ילדים. ובהמשך: טועה א-ד-ם החושב שתומכי הז'רגון סבורים שהז'רגון

ביידיש. היה פעיל בתנועת חיבת ציון. היה שושבינו הראשון של ביאליק בהדפיסו את שירו הראשון ("אל הצפור") בפרדס שבכריכתו, ומאז נמשכו קשריהם ההדוקים בעבודה משותפת של עשרות שנים. עם עלייתו ארצה ב-1921 הקים עם ביאליק ושמריהו לויץ את הוצאת "דביר" ובה עסק עד ימיו האחרונים אם בעריכה ואם בהוצאת ספריו המשותפים עם ביאליק.

בתקופה שרבניצקי ערך את דער יוד התפרסמו שני שיריו הראשונים של ח.ג. ביאליק ביידיש. מעניינת חליפת האגרות בין ביאליק ורבניצקי הנוגעת לפרסומי שירי ביאליק בדער יוד ויחסו לשפת היידיש. בין השאר כתב ביאליק: "סופר הגון היודע לכתוב עברית וכותב ז'רגונית הרי הוא גוזל אותנו ואת עצמו. סוף סוף יישמד ה'ז'רגון מתחת שמי ה'..."¹⁷

המעניין, שגם ביאליק וגם רבניצקי, שהיו ציונים אדוקים וחסידים גדולים של העברית, הצטרפו בכל זאת לעתון דער יוד היידישאי ותרמו לו את תרומתם.

גם מחילופי האגרות בין ראובן בריינין לרבניצקי אנו למדים על יחסו השלילי מאוד של בריינין ליידיש, מתד גיסא, ולנכונותו להשתתף כסופר עברי בדער יוד, מאידך גיסא. גישה דו-ערכית זו באה לידי ביטוי בכל המכתבים שהחליפו. באתר מהם כתב על התלבטותו: "שונא אנכי את ה'ז'רגון שנאת מות, אולם אנוסים אנו להשתמש בו בדרכנו אל העם ומחויבים אנו לחנך את ההמון, ולבלי תת למתנגדינו לשפך עליו רוחם."¹⁸

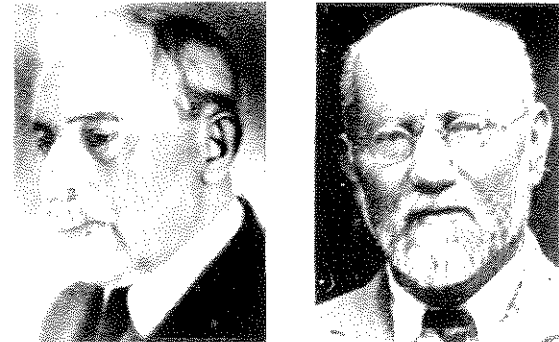
כאמור, מן הגיליון ה-21 הופיע דער יוד כשבועון בעריכתו של ד"ר יוסף לוריא. הסיבה להחלפת העורך היתה אופיינית לעת ההיא. ההוצאה דרשה מרבניצקי שיתיישב בוורשה ושיהיה קרוב יותר לקרקוב, כדי לחסוך שתי מערכות, אחת באודיסה, בה ישב רבניצקי, ואחת בוורשה, בה יצא לאור כתב העת. רבניצקי לא הסכים לעזוב את אודיסה וההוצאה נאלצה להחליפו בעורך אחר.

ד"ר יוסף לוריא נולד בשנת 1871 בפומפיני שבליטא. עוד בהיותו צעיר נספח לתנועת חיבת ציון. כשהיה סטודנט באוניברסיטה של ברלין השתתף ביסוד אגודת הסטודנטים הציונים ולשכת "בני משה" וחובבי ציון בברלין. בשנת 1896 גמר את חוק לימודיו והוכתר בתואר דוקטור לפילוסופיה.

עיקר פעולתו היה בשדה החינוך. החל מכסלו תר"ס, 15 בנובמבר 1899, ערך את דער יוד. הוא העלה את העתון לרמה גבוהה ושיתף בו את טובי הסופרים העבריים והיידיים. משנת 1903 היה עורך המדור הספרותי בפריינד. בשנת 1905 ערך את דאָס אידישע פאָלק (העם היהודי) בוולנה. ב-1907 עלה לארץ ישראל ועבד כמורה בגימנסיה "הרצליה" בתל אביב. עד פטירתו ב-1937 מילא תפקידים חשובים במערכת החינוך של היישוב היהודי, לרבות מנהל מחלקת החינוך של הוועד הלאומי.

לוריא היה מאוהב בעברית, אך גם יחסו ליידיש היה חיובי. במאמרו "יידיש וערכה הלאומי"¹⁹ כתב:

צריכה להיפסק הגישה של חלק מן הסוציאליסטים ושל הציונים, שהז'רגון משמש אמצעי זמני או מטרה מסוימת. היא לא צריכה להיות ליהודים ברוסיה שפת מעבר לשפה אחרת, כי השפה האחרת לא יכולה להיות העברית, אלא שפת המדינה שנושאת בחובה את ההתבוללות אי לכך, ה'ז'רגון וספרותה אינם צריכים לשמש להשכלת הממונים

שני עורכי דער יוד – יהושע חנא רבניצקי (מימין) ויוסף לוריא

דער יוד התייחס לכל השאלות והבעיות שהתעוררו או בקשר לפתרונות שהוצעו לעם היהודי בארץ ישראל. במיוחד בימי הקונגרס הרביעי, שהתקיים בלונדון ביולי 1900, פיתח דער יוד תעמולה רחבה לרעיון הציוני הארץ ישראלי. לנושא זה הוקדשו מאמרים רבים במדור הפובליציסטי. גם לשאלות החינוך היהודי הוקדש מקום נכבד בעתון. בגיליון ה-26, ביולי 1902, התפרסמה הודעה גדולה מטעם המערכת, המעידה שהעורכים השו שהם לא יצאו מספיק ידי חובת הקורא היהודי ועל כך שיש להם רגישות לקוראים ולרמת העתון. המערכת גם הצטרקה באשר למחירו של העתון והחליטה להוציא מהדורה זולה יותר. ואחרי ככלות הכל, הודיעה חברת "אחיאסף" בדצמבר 1902 שהדער יוד ודי יודישע פאמיליע יוצאים מרשותה ועוברים לבעלותו של העורך ד"ר יוסף לוריא. מכאן ואילך היתה הדרך קצרה להפסקת הופעת העתון.

בפטרבורג החל להופיע או העתון היידי היומי הראשון דער פריינד (הידיד), שקנה את דער יוד ב-2,000 רובל ורכש בדרך זו גם את ד"ר לוריא. בכך הגיעה לקיצה הופעת העתון, לאחר כארבע שנים. בגיליונו האחרון, מס' 52, מה-31 בדצמבר 1902, נפרד העורך מקוראיו ומחבר עובדיו. מהדברים שד"ר לוריא כתב אפשר ללמוד על היחסים ששררו בין המערכת וקוראיה. "רצינו להמשיך לעבוד למען שיפור העתון שהיו לו בכל מקום ידידים טובים. לא זכינו שמשאלתנו תתממש. לצערנו זהו הגיליון האחרון. עתוננו היה מיועד לקוראים ברוסיה ויכול היה להתקיים כל עוד לא היה ברוסיה עתון בז'רגון. עתה, כאשר נוסד עתון יומי בפטרבורג, נוצר מצב בלתי אפשרי בשבילנו. אי לכך, העברנו את כל זכויותינו על היוד ועל די יודישע פאמיליע למערכת של העתון הפטרבורגי דער פריינד."

העורכים - רבניצקי ולוריא

נתמזל מזלו של דער יוד ועורכיו היו אנשי ספרות מובהקים, בעלי כישרון וטעם טוב. עורכו הראשון, יהושע חנא רבניצקי, ערך את עשרים הגיליונות הראשונים, שיצאו כדו שבועון. את שאר 32 הגיליונות ערך ד"ר יוסף לוריא.

רבניצקי, יליד אודיסה, נולד ב-1859 ונפטר ב-1944, עסק בראשית דרכו בהוראה ובפעילות פובליציסטית, תחילה בעברית ואחר כך

מדור הספרות היפה

מקום נכבד תפסה בעתון הספרות היפה. דער יוד פרסם ברוחב לב סופרים האוהדים את הציונות וגם כאלה שלא היו ציונים. הוא פרסם לא רק את הקלטיקונים, ששניים מהם, מנדלי מוכר ספרים ו-י. ל. פרץ היו קודם סופרים עבריים, ואת שלום עליכם שהיה ציר בקונגרס ציוני, אלא גם את אברהם רייזן, ש. אב-סקי ואפילו את דוד פינסקי ואברהם וואלט (ליסין) שהיו בזמן ההוא חברים רשמיים ב"בונד". אף סופרים ומשוררים מעבר לים כתבו בו, כגון האמריקנים יהואש, מוריס רוזנפלד ו-י. י. שוורץ.

שירו של אברהם רייזן "א ווינטערליד" (שיר חורף) הפך להמנון ה"בונד",²⁰ המפלגה היהודית הגדולה האנטי ציונית.

דער יוד פתח תקופה חדשה בתולדות הספרות והעתונות היידיש. היצירות שפורסמו לראשונה בעתון זה היוו את היסודות של ספרות היידיש המודרנית. ההתפתחות הספרותית של סופרים כמו רייזן, נומברג, "בעל מחשבות", שלום אש ורבים אחרים, החלה על דפי עתון זה.

העתון משך אליו הן סופרים ומשוררים גודעים וותיקים והן מתחילים ופחות ידועים.

בין הסופרים העבריים שפרסמו בדער יוד בשפת היידיש בלט ה. נ. ביאליק שפירסם בו חמישה שירים ביידיש: "אויף דעם הויכן בארג" (שנה א, גל' 15); "באך איין יאהרהונדערט" (שנה א, גל' 16); "עס האט מיך פערפלאגטעט" (גרינס א'); "אינטער די גרינינקע בוימעליך" (גרינס ב', שנה ג, גל' 35); "דאָס לעצטע וואָרט" (שנה ג, גל' 48-47).

בתקופת קיומו של דער יוד פורסמו בו שיריהם של 38 משוררים ו-54 סופרים פרסמו בו את יצירותיהם בפרוזה. ביניהם, כאמור, יוצרים ידועים וחשובים ויוצרים לא מפורסמים, צעירים שלא זכו לתשומת לב או בלתי ידועים.

בין הסופרים והמשוררים שלא הוזכרו עד כה ופרסמו בדער יוד מיצירותיהם: שמעון פרוג, מנחם מנדל הורוביץ, שמעון ברנפלד ויעקב דיבון.

ערים ועיירות יהודיות

זה היה מדור ייחודי לדער יוד. "במדור זה שופיע מעתה בכל גיליון, גיתן תיאורים מן החיים היהודיים בערי השדה," כתב לוריא בפתח הגיליון הראשון שערך. עריכת המדור נמסרה למרדכי ספקטור, סופר יידי ידוע ומנוסה.

המדור כלל סקירה של החיים היהודיים ברוסיה. הוא שיקף מציאות חיה, לעתים עגומה, של חיי היהודים בעיירות הרבות ברחבי המדינה הצארית. זאת, ברוח הביקורת החברתית הציונית.

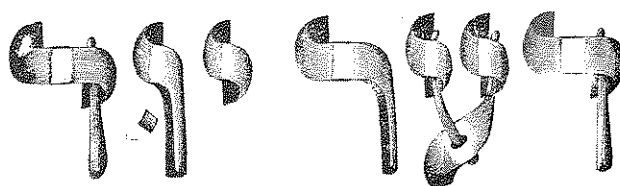
המדור התבסס על מכתבים למערכת או על סיפורים, על פי רוב בצורת פליטונים, של מרדכי ספקטור, שחתם בפסבדונים "אמת". להלן כמה דוגמאות:

"אצלנו בוויילנה ישנם 'ביכער טרעגער' (נושאי ספרים) שמוכרים ספרי ז'רגון. המוכר עובר מבית לבית עם חבילה של כמה עשרות ספרים. בעבור ספר גדול הוא מקבל 2 קופיקות, ספר קטן - 1 קופיקה. אחרי שגומרים לקרוא הוא חוזר ואוסף את הספרים ומוסר ספרים

החשוכים בלבד, אלא גם [לתרום] לחיי הלאומים של העם על כל בעיותיו ועניניו.²¹

לוריא הזמין לעתונו את שלום עליכם ואת ספקטור, את רייזין ואת נומברג, את אנכי ואת אש שזכו לפופולריות מרובה מעל במתו הנפוצה. הוא גם הביא בשבועונו את דברי לילינבלום, לוינסקי ושמריהו לויין שעסקו בחינוך ציוני מעמיק.

לעורך ולמחברים הנ"ל סייע צוות, מעין מערכת לא רשמית: י. ל. פרץ גיהל את מדור הפליטונים, מרדכי ספקטור ערך את מדור "ערים ועיירות יהודיות" ו"בעל מחשבות" (י. א. אלישיב) את מדור ביקורת

(DER JUDE)

צייטשריפט פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערישניט יעדע וואך.

צווייטער יאהרגאנג

תרס"א-1900.

הערישניטער 16

חברת "אחיאסף" ווארשא.

קראקא תרס"א.

דריטן 16 ייפה פ'יער (נרדאנסטע 11.02)

מודעה על פתיחת השנה השנייה של דער יוד

הספרים.
המדורים

”ביבליותיקה אחיאסף”

למען תת היכולת לכל איש מישראל להביא ספרי הוצאת אחיאסף אל ביתו, להעשיר את דעתו ולהרחיב את חוג מכסו על יהודים ויהודות, אשר זאת היא מטרת הברת ”אחיאסף” ההלסנו: לעשות נסיון חדש לזמן ידוע, נסיון אשר לא היה כמותו גם בכל ספרות אחרת.

ויסדנו ביבליותיקה ”אחיאסף” אשר תחלק לשתי קבוצות, בכל אחת ימצא הקונה ספרים נכבדי הערך שלמים ומכורכים, במחיר מעט ובתשלומים לשעורים אשר תשיג יד כל אדם מישראל לקנותם.

מחיר כל ספר מכורך ערכה		ק ב ו צ ה II	מחיר כל ספר מכורך ערכה		ק ב ו צ ה I
	79	ר' יהודה הלוי חלק ראשון	1	50	התורה והחיים חלק I
	79	ר' יהודה הלוי * שני	1	80	התורה והחיים * II
	93	ר' אברהם בן עזרא I . . .			התורה והחיים (נמצא בדפוס ויצא בזמן קרוב)
	79	ר' אברהם בן עזרא II . . .			חלק III . . . . .
	72	לקוטי קרבנים			ר' זיט ליפמאן צוניץ
1	21	קורות היהודים בספרד	1	80	דעת אלהים . . . . .
1	98	דניאל דירונדה	1	90	ספרות ישראל . . . . .
	93	אפרים קוה	2	80	דמיה הנביא . . . . .
2	—	כירונקה	2	15	הגיתו החדש . . . . .
	80	מכתבים ע"ד הספרות			
	58	דין וחשבון			
	55	שירת הזמיר			
1	42	תחכמוני (ספר שלם)			
	49	בס"ה עלה מחיר כל הספרים האלה מכורכים בלי פארטא	13	15	בס"ה עלה מחיר כל הספרים האלה מכורכים בלי פארטא

הוצאת ”אחיאסף”, המו"ל של העתון, פרסמה בו מודעות בשפה העברית

חדשים. בדרך כלל הוא עושה זאת בערבי שבת או חג. בימים אלה הוא מחלק את כל ספרייתו.²¹

”מילצ'יקוב כותבים לנו: באחד המאמרים כתבתם שיש להביא אור לעיירות החשובות, אכן החליטו להוציא כסף למטרה זו. מיד התהוו שני צדדים: צד אחד טען שצריך להאיר את הרחובות וצד שני - שצריך להאיר את המוחות, צריך להקים בית ספר או להגדיל את תלמוד תורה. הצד הראשון זכה. הקימו מדרכות והתקימו 36 פנסים ועכשיו אצלנו הרחובות מוארים אבל המוחות והלבבות חשוכים כמו קודם.”

”בויטומיר אשה יהודיה לוותה אצל השכן שלה 50 קופיקות. כאשר השכן תבע מבעלה שיחזיר את החוב הוא ענה: אני מוסר לך את אשתי תמורת החוב. השכן הסכים ושניהם, תוך כדי צחוק, לחצו ידיים בנוכחות שני עדים. מן ההתלוצצות הזו יצא עניין רציני. השכן טען שעל פי דין, השכנה הגנה אשתו ודרש סכום כסף כדי שיוותר על הקנייה. האשה, בינתיים, עברה לבית הוריה... האשה היא בת למשפחת רבנים.”²²

”באודיסה שורר עוני איום בקרב המעמד היהודי הנמוך. בעיקר הוא מורגש ברחובות הצדדיים. על יסורי המשפחות האומללות, עם ילדיהן הרעבים והחצי עירומים, ליהודים השבעים הגרים ברחובות

היפים אין שום מושג. הם לא רואים ולא רוצים לדעת. אלפי יהודים אומללים נמצאים ברחובותיה הצדדיים של אודיסה רבים מתים מרעב ומקור, וכל זאת קורה בעיר בה חיים יהודים עשירים וסוחרים עשירים.”²³

”קורצ'ב עיירה קטנה ליד אוטבוצק, מתפרנסת מן המתים שמשאירים הנופשים בקיץ. באוטבוצק עולה לקבור מת לפחות 500 רובל לראש, כי הנופשים הרי הם מיליונרים... והקיץ לא היתה שם פרנסה טובה...”²⁴

ועוד ועוד, גלריה של דמויות, ים של אירועים, סיפורים והתרחשויות שהחיים היהודיים בימים ההם היו מלאים בהם.

ביקורת ספרים ("קריטיק")

במדור זה סקר "בעל מחשבות" ספרים חדשים שיצאו לאור. כן הופיעו במדור מאמרי ביקורת על נושאים ספרותיים שונים. מרשימת הספרים שנסקרו אפשר ללמוד על רוחב הדעת וההשכלה של הסוקר ועל רצונו לעניין את הקוראים במגוון הספרים שיצאו לאור בידיש, בעברית וברוסית, וכן בהצגת נושאים מן הספרות והתרבות.

- להלן כמה דוגמאות מגיליונות שונים של דער יוד:
- ◆ סקירה על מונוגרפיה של ש. ניסנבוים: "ההיסטוריה של קהילה יהודית בלובלין".
- ◆ "בעל מחשבות" כתב ביקורת ספרותית על סיפורו של יעקב

שלמה רפי היים
(אין ליטא)
אין אלטע מעשה.
עדרוקט בהשתללות
מענדעלי מוכרספרים.

א צעהן ווייטשליך פנים שטערטיל ק... אין דער ליטא עניין נעפנט זיך א מין קליין דערפיל עפס. אומגערינעלט מיט נרויסע וועלדער, צווישען וועלכע עם פלייצט א היכטער, אישינער טיך, וואס לעבן איהם ישעיה א מיהל, און דעריבער הייסט דאס דערפיל מליניצא. אויף איין זייט טיך קוקען איהם פון צווישען גיטווארג אין בייטער אדריי קליינע דייטליך פאר דריי פוערישע פאמיליעס, די איינציגע אייטוואינע דארט. און אויף דער אנדערער זייט טיך ישעיה הארט לעבן וואלד איינציגע ישעיה פון קאלעכריגע ברעווענס מיט קליינע פענסטער און א היכען, אלטען דאך. דארט זיצט תנא מליניצער מיט זיין היינעווינר, דער איינציגער פון דער מיהל, וואס די הוקה אויף דער איינציגע נעהט איבער אין זיין מיטפה פון טאטעס צו קינדער אין נאנצען זעהט מליניצא אים זיי א נעסט, וואס ליגט פועיכארגען אין א ווינקעל, אפגעריסען פון דער וועלט זייט פון מענשען און פנים

בין המשתתפים בעתון, גם הסופר הנודע מנדלי מוכר ספרים (ש. אברמוביץ)

האחראי למדור, כפי שצוין לעיל, היה הסופר הנודע י. ל. פריץ. למרות השם "פליטון", היה זה מדור ספרותי לכל דבר. לפי ההגדרה פליטון הוא רשימה בסגנון קל. אבל כאשר מעיינים בפליטונים שפורסמו בדער יוד מגלים שרובם היו יצירות ספרות מובהקות שיש בהן הומור ואירוניה.

כך, למשל, פרסם יעקב דינזון פליטונים על "חבלי משיח" בהמשכים, בגיליונות 42, 43 ו-44 של שנת 1900. מרדכי ספקטור תיאר "א מלחמה וועגן יודען" (מלחמה בשביל היהודים, גל' 27, 1900). מעין חלום בהקיץ שמתאר באירוניה חריפה את הרדיפות הקשות נגד יהודים ברומניה כאשר הקונסולים של אירופה הנאורה מאיימים על רומניה, שאם לא תפסיק את רדיפותיה נגד היהודים, אירופה תכריז עליה מלחמה.

יצירות אמנות

בגיליונות דער יוד התפרסמו רפרודוקציות של יצירות אמנות לא מעטות מאת ציירים יהודים ברוסיה. הציורים שיקפו בדרך כלל גירושים, רדיפות ושריפות. יהודים בורחים בכותנות לילה וספרי בידיהם, תוך שהם מחבקים תינוקות בזרועותיהם. אולם היו גם ציורים בעלי אופי שונה. חשוב להדגיש שהעתון מצא לנכון לשלב בין דפיו גם תמונות וציורים - דבר שלא היה מקובל ברוב העתונים היהודים בזמן ההוא.

בדער יוד התפרסמו גם מאמרים בענייני מדע, ביוגרפיות, סקירות היסטוריות ופוליטיות, וכן מדור בשם "משוט בעולם הגדול".

אור וחום ללבבות השוממים

לסיכום, דער יוד היה כתב עת ציוני בידיש, הראשון והיחיד בתקופה ההיא. הוא שיתף שורה ארוכה של סופרים, ציונים ולא ציונים, עודד ספרות טובה בידיש ומעל דפיו התפרסמו מיטב היצירות של ספרות יידיש. קשה היה לצפות לגישה כזו מביטאון ציוני.

העתון היה גם פתוח לעולם היהודי והכללי והביא לקוראיו מידע מכל רחבי תבל. היתה זו גישה חדשנית ביותר. באותה תקופה לא היה מקור לאינפורמציה שוטפת וקבועה על החיים היהודיים בארצות העולם. דער יוד, שמטרתו העיקרית היתה להפיץ את הרעיון הציוני, הפך לביטאון על מפלגתי שכל נושאי העם היהודי בראש מעייניו. במאמר מערכת, "וואס האבן ציוניסטן צו טאן?" (מה צריכים ציונים לעשות?) נאמר בין השאר: "...האסון הוא שלציוני אסור לעסוק בכל מה שריח גלות נודף ממנו - ה'חדדים' הם בתי ספר גלותיים, ה'ז'רגון היא שפת גלות... אבל ריבוננו של עולם, הרי זו גישה צרה וקצרת ראות... עלינו להביא אור וחום לפינות הצרות, החנוקות והאפלות וללבבות השוממים..."²⁵

גם במסירת מידע על ארץ ישראל לא פעל העתון כעתון ציוני. הוא דיווח בנאמנות על המצב הקשה בארץ כפי שהיה עושה בוודאי גם ביטאון המתנגד לציונות. ב"מכתב מארץ ישראל" סיפר "דער אלטער ציוניסט"²⁶ (הציוני הוותיק), שהמצב גרוע ביותר. בכל מקום שומעים את הזעקה שהכל אבוד! חורבן אצל הפועלים וחורבן במושבות. האנשים כל כך מיואשים שהפסיקו למחות ולפנות בבקשות ובתוכניות. העתון לא ייפה את המציאות הקשה. למרות היותו ציוני נשאר נאמן לאמת.

דינזון "יאסעלע" (יוסלה).

- ◆ סקירה קצרה עם הופעת המחברת השלישית של הכרך השני "התלמוד בתרגום רוסי" מאת נ. פרפרקוביץ'.
- ◆ ביקורת על האלבוט הספרותי של איש האקדמיה מ. ל. מיימון.
- ◆ רשימה של ספרונים קלים להבנה בז'רגון על מדעים שונים. ארבעה מהם עסקו במדעי הטבע ושניים בשאלות דת ומוסר.
- ◆ סקירה על "ספריה למתיישבים הקלאים וגנבים", בידיש פשוטה ומובנת ובה הסברים על חקלאות.
- ◆ רשימת ביקורת על מחקר מדעי על ה'ז'רגון (יידיש) מאת פביוס שאך ועל ספרו של יעקב גרצון "השפה היידיש גרמנית" בארבעה חלקים.

במדור זה הופיעו גם מאמרים כגון מאמרו של ראובן בריינין "משהו על ספרות", בו ניתח את הסקיצה בספרות, או מאמר של ד"ר איס-על (איזידור עליאשיוו), הוא כאמור י. א. אלישיב "בעל מהשבות" על המשורר מוריס רוזנפלד. ועוד כהנה וכהנה.

מדור הפליטונים

וויין סמ. רפאל

Vin de Saint Raphael.

דער בעסטער טאגענפריינד.

פון אלע בעריהסע וויינען קראַפטיגסט אס בעסטען דער וויין סמ. רפאל. ער האט אין זיך פיל טאנן און פרישט אויף. ער איז אויסגעצייכענט אין טעם. לויט דעם געוויסען סאסטערס סיסטעל האלט ער זיך לאנג און ווערט נישט פערדארבען, צו יעדען פלאשעל ווערד צו געגעבען א ביכעל פונם דיר דע-באָרע: איבער דעם וויין סיס רפאל ווי א הייל-מיטעל וואס זאָגט און קראַפטיגסט; פערקויפט זיך אין די בעסטע וויינגעשעפטען אויך אין אלע אַפטיק-טאנאווינען און אַפטיקען.

היט זיך פון נאכגעמאכטע געפאלשטע וויינען.

COMPAGNIE DU VIN DE SAINT-RAPHAEL, VALENCE
(Drome, France.)

פתיחות לעולם הגדול - מודעה על יין צרפתי בדער יוד

5. דאס צוואנציגסטע יאהרהונדערט, א זאמלבוך פון ליטעראטור, וויסנשאפט און קריטיק, רעדאגירט דורך אברהם רייזען, I-טער באנד, ווארשא, תר"ס, עמ' 122. (המאה העשרים, מאסף לספרות, מדע ובקורת, העורך אברהם רייזען, כרך ראשון, ורשה, תר"ס, עמ' 122).
6. אלגעמיינע ענציקלאפעדיע (אנציקלופדיה כללית), ג, דובנאו-פאנד און ציקא, ניו-יורק 1942, עמ' 226-227.
7. דער יוד, 1, שבט תרנ"ט-ינואר 1899.
8. מכתב אחד העם לא, שולמן בקייב, 27.7.1898 (אגרות אתה"ע).
9. זלמן וילברצווייג, "אחד העם אן זיין באציאונג צו יידיש" (אחד העם ויחסו ליידיש), לוס אנג'לס 1956, עמ' 7-8.
10. אגרת לא, קפלן, אודיסה, 24.7.1898.
11. אגרת לא, שולמן, אודיסה, 29.1.1898.
12. וילברצווייג (הערה 9 לעיל), עמ' 13.
13. גל' 7, אייר תרנ"ט-אפריל 1899.
14. באחד המכתבים גילה אחד העם את הסוד, שהוא 'א-ד-ם'.
15. בנעוריו אחד העם דיבר יידיש, אבל כתב, כמו כל המשכילים בזמן ההוא, בעברית או ברוסית.
16. תרגום חופשי מידיש.
17. סאסנאוויצא, ב' דר"ח אלול תרנ"ט, ארכיון רבניצקי, הספריה הלאומית, ירושלים.
18. ראובן ברייניץ אל י.ה. רבניצקי, ברלין, 11.6.1899, ארכיון רבניצקי.
19. הודפס לראשונה ב"פריינד" וחזר ביובילעיי אויסגאבע (הוצאת היובל), 1913, גיל' 49, עמ' 6.
20. דער יוד, 3 בינואר 1901, מס' 1. השיר פורסם בהוצאות בלתי לגליות של ה"בונד".
21. דער יוד, גל' 1, 1900.
22. שם, גל' 2.
23. שם, גל' 3.
24. שם, גל' 39.
25. דער יוד, גל' 42, אוקטובר 1901.
26. שמואל רוזנצקי, שם, עמ' 333.

דער יוד תרם תרומה חשובה בתחומים שונים של היצירה היהודית והתרבות היהודית. הוא הביא לקוראיו ידיעות על תיאטרון היידיש וציין את חשיבותו ואת מעמדו בחיים הלאומיים היהודיים, סקר ספרים, יצירות ספרות ואירועים תרבותיים. העתון ועורכו י. לוריא זכו להערכה רבה מצד היידישיסטים הלא ציוניים בגלל יחסו הידידותי ליידיש ולסופרי היידיש.²⁶

דער יוד היה כתב עת בעל רמה גבוהה שהציב דוגמה ומופת לבאים אחריו. הוא גם היה ייחודי בנוף האידיאולוגי והפוליטי של תחילת המאה ה-20 במזרח אירופה. היו לו שאיפות לחנך את המוני היהודים ברוסיה בעת ההיא לציונות, לערכי תרבות יהודית, לפתיחות ולטעם טוב. לא תהא זאת טעות לקבוע שליומרותיו, כפי שנוכחנו לדעת, היה כיסוי ומענה.

* * *

1. בשם דער יוד השתמשו גם כתבי עת אחרים. לדוגמה, כמה חודשים לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה הופיע בוורשה הזימן דער יוד, ביטאונם של התרדים, ועוד.
2. ד. דרוק, צו דער געשיכטע פון דער יודישער פרעסע (אין רוסלאנד און פוילען), ורשה, 1929, עמ' 10.
3. שם, עמ' 11.
4. שמואל רוזנצקי, דער יוד, פנקס פאר דער פא רשונג פון דער יודישער ליטעראטור און פרעסע, באנד דריי (דער יוד, פנקס למחקר של הספרות והעתונות היהודית, כרך שלישי), ניו יורק תשל"ו-1975, עמ' 320.